

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Joanny Spurek

pt: " *Wypalenie zawodowe wśród pielęgniarek psychiatrycznych* "

Rozprawa została napisana pod kierunkiem dr hab. Ewy Borowiak, prof. uczelni oraz promotora pomocniczego dr n.med. Agnieszki Kotarby w Uniwersytecie Medycznym w Łodzi.

Wypalenie zawodowe określone jest przez Światową Organizację Zdrowia jako zaburzenia zdrowotne, będące skutkiem działania chronicznego stresu w pracy i dotyczy ogółem około 300 mln pracowników na całym świecie. Problem rozpatrywany jest przede wszystkim w grupach zawodowych osób mających bezpośredni kontakt drugim człowiekiem, poprzez udzielanie i angażowanie się w pomoc innym ludziom. Są to przedstawiciele opieki zdrowotnej, społecznej, edukacji, psychodolży i inni. Bezpośredni kontakt z osobami potrzebującymi pomocy i opieki implikuje zaangażowanie emocjonalne różnych profesjonalistów. Wypalenie zawodowe wśród pielęgniarek związane jest przede wszystkim z obciążeniem emocjonalnym występującym w środowisku pracy, wynikającym ze stałego kontaktu z pacjentem, który jest obciążony problemami zdrowotnymi, różnymi schorzeniami i cierpieniem oraz przechodzi proces umierania. Specyfika pracy pielęgniarek psychiatrycznych jest szczególnie, ponieważ dotyczy osób cierpiących na schorzenia sfery psychicznej. Przyczyny wypalenia zawodowego leżą szczególnie trzech obszarach, indywidualnym, związanym bezpośrednio z pracownikami, interpersonalnym, obejmującym właściwe relacje międzyludzkie w miejscu pracy oraz organizacyjnym, odnoszącym się do funkcjonowania pracowników w środowisku pracy. Badania wskazują, że wypalenie zawodowe prowadzi do wyczerpania psycho-fizycznego, obniża poziom zaangażowania w pracę z pacjentem, wywołuje poczucie braku skuteczności zawodowej, satysfakcji i zadowolenia z pracy oraz rozczarowanie. Wypalenie zawodowe ma bezpośrednie indywidualne konsekwencje jak również w skali społecznej. Oddziałuje niekorzystnie na zdrowie fizyczne i psychiczne pracowników, obniża samoocenę, zaburza relacje rodzinne, przyczynia się do rezygnacji z pracy. Natomiast konsekwencje wypalenia zawodowego w ujęciu organizacyjnym związane są głównie z kosztami wynikającymi z mniejszej efektywności pracy, produktywności czy absencji pracownika. Praca pielęgniarek o profilu psychiatrycznym wiąże się z dużą odpowiedzialnością za zdrowie i życie pacjentów, nieprzewidywalnością zdarzeń, narażeniem na agresję fizyczną i psychiczną ze strony pacjentów i ich rodzin, na działanie chronicznego stresu, w następstwie, którego może dojść do powstania wypalenia zawodowego. Wyniki badań przeprowadzone wśród pielęgniarek psychiatrycznych w Europie określają średni lub wysoki poziom wypalenia zawodowego, co potwierdza istotę problemu związaną ze specyfiką pracy.

Doktorantka podjęła ważny z punktu widzenia naukowego oraz praktycznego projekt badawczy, którego celem była ocena występowania zespołu wypalenia zawodowego w grupie pielęgniarek psychiatrycznych oraz zidentyfikowanie czynników jego ryzyka w wymiarze indywidualnym oraz środowiska organizacji pracy. Do celu głównego sformułowano szczegółowe pytania badawcze, natomiast zauważa się brak hipotez, wydawałoby się, że jednak potrzebnych w planowaniu badań i pisaniu opracowania wyników.

Rozprawa ma układ charakterystyczny dla prac doktorskich, a mianowicie składa się z części wstępnej- teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. Całość pracy zawarta jest na 110 stronach, część teoretyczna zajmuje 28 stron, część metodologiczna 5 stron wyniki 28 stron i dyskusja 13 stron. W pracy zamieszczono również streszczenie w j. polskim i angielskim, spis tabel i rycin, natomiast na końcu znajduje się piśmiennictwo. Autorka oparła swoją dysertację na aktualnym piśmiennictwie naukowym w liczbie 94 pozycji, głównie polskojęzycznego.

Część teoretyczna jest wprowadzeniem w zagadnienie wypalenia zawodowego, jako zjawiska cywilizacyjnego. Omówiono wnikliwie definicje wg różnych autorów powstałe na przestrzeni wielu lat.

Autorka zaznaczyła we wstępie, że definicje wypalenia zawodowego różnią się względem siebie, według założeń poczynionych przez różnych badaczy, i zauważa, że ich wspólnym polem jest objaw wyczerpania psycho-fizycznego mający podłoże emocjonalne, a będący konsekwencją stopniowej utraty złudzeń (rozczarowania). Pojawia się u osób ambitnych, na skutek zachodzących interakcji z drugim człowiekiem oraz osobistego zaangażowania w bezpośrednią pracę z ludźmi. W rozdziale przedstawiono również czynniki ryzyka związane z właściwościami jednostki, dotyczące relacji interpersonalnych oraz organizacji pracy mające na względzie funkcjonowanie pracownika w środowisku pracy i poza nią. Niektórzy badacze wskazują na nieprawidłową organizację pracy w organizacji, jako główny czynnik ryzyka wypalenia zawodowego. Autorka zwróciła również szczególną uwagę, że czynniki ryzyka psychospołecznego są uznawane za najtrudniejsze do uniknięcia i zarządzania a których konsekwencje pracownicy pośrednio odczuwają. W tej części pracy opisano również szczegółowo objawy wypalenia zawodowego wg Amerykańskiego Towarzystwa psychologicznego oraz innych autorów na świecie. Brakuje jednak wskazania na polskich badaczy oraz wg, których autorów bada się to zjawisko w Polsce. Czy wypracowano merytoryczny konsensus? Rozdział kończy opis zjawiska wypalenia wśród pielęgniarek psychiatrycznych w Polsce, które kształtuje się na poziomie średnim i wysokim i jest podobne jak innych krajów Europy oraz analizuje czynniki ryzyka. W sekcji Czynniki ryzyka i ochronne wypalenia zawodowego pielęgniarek psychiatrycznych Autorka cytuje badania wydane się, że już nieaktualne z 2007 roku, a przynajmniej w kilku punktach dotyczących przejawów i przyczyn wypalenia zawodowego pielęgniarek. Obecnie w Polsce istnieją już inne warunki pracy i płacy pielęgniarek.

W oparciu o właściwy dobór literatury tematu - na poziomie teoretycznym - Doktorantka opisała podstawowe kategorie pojęciowe i nadała im znaczenie empiryczne. Dokonano przeglądu różnych aspektów teoretycznych przyjętych w badaniach nad zjawiskiem wypalenia zawodowego. Doktorantka starała się precyzyjnie i sumiennie omówić poszczególne kwestie, troszcząc się o trafność używanych pojęć.

Część metodologiczna pracy zawiera ważne elementy, które powinny być rozważone w procesie badań. Określono cele główne rozprawy, którymi były:

1. Ocena występowania zespołu wypalenia zawodowego w grupie pielęgniarek psychiatrycznych.
2. Zidentyfikowanie czynników ryzyka wypalenia zawodowego w wymiarze indywidualnym i środowiska pracy pielęgniarek psychiatrycznych.

Sformułowano szczegółowe pytania badawcze:

- jaki jest poziom nasilenia poszczególnych wymiarów wypalenia zawodowego wśród pielęgniarek psychiatrycznych, tj.: wyczerpania psychofizycznego, braku zaangażowania w relacje z pacjentami,
 - poczucia braku skuteczności zawodowej, rozczarowania?
 - jaki jest poziom poszczególnych cech socjo-demograficznych wśród pielęgniarek psychiatrycznych, tj.: płci, stanu cywilnego, dzietności, wieku, stażu pracy ogółem, stażu pracy na zajmowanym stanowisku, wykształcenia, form kształcenia podyplomowego (specjalizacji, kursu kwalifikacyjnego i specjalistycznego)?
3. Jaki jest poziom zagrożeń psychospołecznych oraz ich stresogenność w miejscu pracy?
 4. Jaki jest poziom wsparcia społecznego w miejscu pracy?
 5. Czy istnieje zależność między wymiarami wypalenia zawodowego a wybranymi właściwościami indywidualnymi - cechami socjo- demograficznymi?
 6. Czy istnieje zależność między wymiarami wypalenia zawodowego a częstością i stresogennością zagrożeń psychospołecznych w środowisku pracy?
 7. Czy istnieje zależność między wymiarami wypalenia zawodowego a wsparciem społecznym w środowisku pracy?

Badanie zostało przeprowadzone w 2019 roku w grupie 100 osób personelu pielęgniarskiego (94 kobiety, 6 mężczyzn), pracującego na oddziałach o profilu psychiatrycznym na terenie województwa mazowieckiego. Na prowadzenie badania uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi (Nr RNN/80/19/KE z dnia 12.02.2019 r.). Podjęte badanie było częścią projektu, realizowanego w Uniwersytecie Medycznym w Łodzi, którego celem było przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu pielęgniarek.

Nie opisano jednak bardziej szczegółowo kryteriów włączenia i wyłączenia z badania.

W badaniu zastosowano kilka standaryzowanych narzędzi badawczych, które zostały szczegółowo opisane:

1. Kwestionariusz ankiety socjo-demograficznej własnego opracowania,
2. LBQ Kwestionariusz Wypalenia Zawodowego,
3. Skala Ryzyka Psychospołecznego część D „Ochrona zdrowia”,
4. Kwestionariusz Psychospołeczne Warunki Pracy część III „Skala Wsparcia Psychospołecznego”,
5. Kwestionariusz Berlińskie Skale Wsparcia Społecznego – część Skala Dostępne Wsparcie Spostrzegane.

W bardzo skróty sposób opisano metody statystyczne zastosowane w pracy.

Materiał badawczy został opracowany i poddany analizie statystycznej z zastosowaniem jednoczynnikowej analizy wariancji (ANOVA), testem Kruskala-Wallisa, a także nieparametrycznego testu U Manna-Whitneya oraz współczynnika korelacji Pearsona i Spearmana. Zmienne ilościowe przedstawiono, jako średnią \pm odchylenie standardowe. Za poziom istotny statystycznie przyjęto wartość $p < 0,05$. Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej przy użyciu programu Statistica 12 PL.

Następnie Autorka przystąpiła do omówienia zebranego materiału badawczego w sekcji wyniki, który zaprezentowano szczegółowo na rycinach i wykresach. Wyniki badań przedstawiono w postaci średnich i odchyłeń standardowych, a także mediany i zakresu ocenianych wartości. Przedstawiono również odsetek osób spełniających założony warunek.

Tabele zawierające charakterystykę badanych pod względem wybranych cech socjo-demograficznych mogłyby być umieszczone w sekcji materiał badań, jako tabela zbiorcza. Autorka natomiast przedstawiła w pierwszej kolejności rycinę ze strukturą zatrudnienia. Obie bazy danych stanowią materiał badawczy.

Następnie w poszczególnych paragrafach opisano sekcje charakterystyki badanych pod względem wypalenia zawodowego w kontekście opisu z części teoretycznej.

Materiał wyników można przedstawić w strukturze wcześniej opisanych metodologicznie problemów badawczych, który to opis ułatwiłby analizę zebranych danych.

Podsumowania statystyczne wszystkich wyników badań zamieszczono w przejrzystych tabelach w liczbie 27. Po zaprezentowaniu wyników badań Autorka podjęła merytoryczną dyskusję, w której porównała wyniki badań własnych z badaniami innych autorów.

Autorka miejscami porównuje jednak swoje badania z badaniami zbyt odległymi z 2007/8r lub z publikacjami zawierającymi metaanalizę (np.str.71). Dyskusja również może być zaprezentowana wg schematu założonych problemów badawczych w celu ułatwienia analizy.

Pracę kończą wnioski uzyskane po analizie wyników przeprowadzonych badań, które w sposób czytelny odpowiadają na postawione pytania badawcze:

1. Pielęgniarki psychiatryczne prezentowały objawy wypalenia zawodowego na poziomie przeciętnym. Wśród objawów wypalenia dominuje brak zaangażowania w relacje z pacjentami oraz wyczerpanie psychofizyczne.
2. Cechy socjo-demograficzne, z wyjątkiem dzieciństwa, nie miały wpływu na występowanie wypalenia zawodowego w badanej grupie.
3. Ukończenie kursu specjalistycznego było czynnikiem ochronnym wypalenia zawodowego w wymiarze rozczarowania.

4. Pielęgniarki psychiatryczne narażone były na występowanie zagrożeń psychospołecznych w miejscu pracy w stopniu wysokim.
5. Występowanie zagrożeń psychospołecznych w miejscu pracy oraz ich stresogenność zwiększało ryzyko wystąpienia wypalenia zawodowego wśród pielęgniarek psychiatrycznych.
6. Wsparcie społeczne otrzymywane w miejscu pracy obniżało poziom wypalenia zawodowego wśród pielęgniarek zatrudnionych na oddziałach psychiatrycznych.
7. Kształcenie podyplomowe oraz odpowiednia organizacja środowiska pracy pielęgniarki psychiatrycznej może zmniejszyć ryzyko wystąpienia wypalenia zawodowego w tej grupie zawodowej.

W dysertacji posługiwano się poprawnym językiem zastosowanych technik badawczych. Autorka nie uniknęła pewnych błędów stylistycznych, co jednak nie ma wpływu na wartość merytoryczną pracy.

Jednakże należy zwrócić uwagę na zastosowane czasy w opisach badań, dyskusji i wnioskach, który to powinien być przeszły.

Z obowiązku recenzenta i naukowego punktu widzenia chciałabym zaznaczyć, że dobrze jest, aby w części metodologicznej pracy przedstawić również hipotezy, natomiast w sekcji wyników badań oraz w dyskusji rozpatrzyć również praktyczny wymiar swoich badań.

Konkluzja

Dysertacja mgr Joanny Spurek wnosi wkład do poznania fenomenu zjawiska wypalenia zawodowego pielęgniarek psychiatrycznych. Moim zdaniem, przedłożona do recenzji rozprawa doktorska stanowi wkład teoretyczny i praktyczny w kierunku badania problemów wynikających z pojawiających się problemów cywilizacyjnych.

Doktorantka potrafi uzyskane rezultaty badań własnych przeanalizować oraz porównać z innymi badaniami. Czyni to z dość dużą dokładnością i starannością. Dane empiryczne są cenne poznawczo i aplikacyjnie. Autorka posiada kompetencje stosowania metod ilościowych oraz analizy danych empirycznych. Otrzymane w pracy wyniki stanowią samodzielny i oryginalny dorobek naukowy. Z tego powodu oceniam ją bardzo dobrze oraz wnoszę o jej wyróżnienie.

Podsumowując stwierdzam, że przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska stanowi dojrzałą pracę spełniającą kryterium aktualności, ważności i oryginalności oraz wszystkie wymagane kryteria określone przez stosowne przepisy.

Rozprawa doktorska pt: " *Wypalenie zawodowe wśród pielęgniarek psychiatrycznych* " odpowiada w pełni warunkom określonym w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.Nr 65, poz.595 z późn.zm). Z tego powodu mam zaszczyt wnieść wniosek do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi o dopuszczenie mgr Joanny Spurek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Bydgoszcz, 12 sierpień 2022

Dr hab.n.o zdr. Marta Muszalik, prof.uczeln